

---

2. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник [для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти] / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов [та ін.]; за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ-Харків: Юрінком Інтер; Право, 2007. – с. 76

3. Рагоз А. И. Квалификация преступлений по субъективным при-знакам. — С. 156.

4. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 704 с.

Науковий керівник – Дорош Л. В., к.ю.н., доцент.

СУДДІВСЬКИЙ РОЗСУД ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ

*Макаренко Анастасія Сергіївна,
студентка 5 курсу*

*Інституту прокуратури та слідства
Одеської національної юридичної академії*

В останній час все більше вчених звертаються до проблеми суддівського розсуду у кримінальному праві. Це обумовлено такими обставинами. По – перше, дане явище у науці мало вивчене. Так, у теорії радянського кримінального права дана проблема майже не розглядалася, а в існуючих дослідженнях порушуються тільки окремі аспекти цього питання. По – друге, при вирішенні будь – якої кримінальної справи суддя повинен прийняти конкретне рішення із декількох можливих. Однак про актуальність питань суддівського розсуду на різних етапах розвитку права свідчить, зокрема, той факт, що ще на початку ХХ століття даним дослідженням були присвячені спеціальні праці видатних кримінологів – П. І. Люблінського, К. В. Шарова та ін. [1].

Метою даної статті являється дослідження можливих шляхів вирішення проблеми суддівського розсуду при призначенні покарання.

За визначенням А. Барака, суддівський розсуд – «це повноваження, надане особі, яка має владу обирати між двома і більше альтернативами, коли кожна із альтернатив закінчена» [2]. А. І. Рагоз та Ю. В. Грачова дають більш докладне визначення, в якому вказують всі ознаки суддівського розсуду. На їх думку, «суддівський розсуд у кримінальному праві – це здійснюваний у процесуальній формі специфічний аспект правозастосовної діяльності, який передбачає надання для суду у випадках, передбачених кримінально – правовими нормами, повноважень з вибору рішення у межах, встановлених законом, відповідно до волі законодавця, виходячи із принципів права, конкретних обставин вчинення злочину, а також основ моралі» [3, 98]. Навряд чи дане визначення потребує коректування.

Інколи, в юридичній літературі вживається і такий термін, як «судовий розсуд». Уявляється, що в цьому зв'язку можна погодитися з Ю. В. Грачовою: у тих випадках, коли мова йде про розсуд суду як інституту судової влади, використання терміну «судовий розсуд» обґрунтовано. У тих же випадках, коли мається на увазі та важлива частина судової діяльності, яка здійснюється тільки суддями, повинен вживатися термін «суддівський розсуд» [4, 14 – 15].

Взагалі, прояв проблеми суддівського розсуду обумовлений наступними факторами:

- наданням законодавцем можливості оцінювати юридичні

факти за розсудом правозастосувача, але в певних межах;

- варіативністю призначення покарання, оскільки будь – яка із санкцій діючого КК передбачає вибір суддею його конкретного виду і розміру для засудженого;

- недоліками законодавчої техніки, яка заключається, наприклад, у використанні неясних та нечітких формулювань і термінів, які можуть у результаті породжувати різне тлумачення правових актів.

Головним аспектом проблеми суддівського розсуду при призначенні покарання являється питання про межі такого розсуду. Останнє, у свою чергу, тісно пов'язане із особливостями конструювання кримінально – правових санкцій. Так, надто вузькі рамки відносно – визначених санкцій не дають суддям можливості призначити покарання із врахуванням принципів диференціації та індивідуалізації відповідальності, а занадто широкі рамки таких санкцій можуть перетворити суддівський розсуд у сваволлю.

Обговорюючи питання про можливі межі суддівського розсуду, деякі вчені виступають за розширення повноважень суддів при виборі міри покарання. Так, на думку Г. А. Злобіна, С. Г. Келіної, А. М. Яковлева, законодавцю слід розширити рамки судового розсуду при одночасній декриміналізації діянь та гуманізації покарання [5, 60 – 61]. Інші вчені притримуються з даного питання прямо протилежної думки. Так, на думку А. Б. Сахарова, тенденція до розширення суддівського розсуду при призначенні покарання, по – перше, не відповідає історичній перспективі поступового скорочення злочинності і звуження сфери застосування кримінальної репресії; по – друге, суперечить важливому принципу кримінальної політики, так як неминуче ослаблює авторитет закону, а разом з тим і авторитет самого судового рішення. По – третє, широкий простір суддівського розсуду при призначенні покарання з точки зору законодавчої техніки являється результатом нечіткості визначення складів злочинів [6, 81].

Але в теорії кримінального права деякі вчені висловлюють також думку про те, що слід говорити не стільки про звуження чи розширення рамок суддівського розсуду, скільки про їх упорядкування. Представником даної позиції являється С. Г. Келіна, яка пише: «Уявляється, що істотному покращенню якості правосуддя буде слугувати певна формалізація судового розсуду, уточнення його меж на рівні закону» [7, 16]. З точки зору Т. В. Непомнящої, уточненню меж суддівського розсуду при призначенні покарання може сприяти, зокрема:

- 1) зміна конструкцій відносно – визначених санкцій, звуження їх меж;
- 2) введення в Кримінальний кодекс правил призначення покарання за наявності пом'якшуючих та обтяжуючих обставин;
- 3) розробка спеціальних критеріїв призначення покарання [8, 133].

Слід відмітити, що позиція даного автора заслуговує на увагу та являється підґрунтям для подальших досліджень.

Аналізуючи вітчизняне кримінальне законодавство, необхідно навести позицію Є. Ю. Полянського, який, досліджуючи кримінальне законодавство США, відмічає, що кримінально-правова доктрина України передбачає систему призначення покарання, центральне місце в якій відведено загальним засадам призначення покарання. При цьому закон вимагає від суду призначення покарання в межах санкції відповідної статті Особливої частини Кримінального кодексу. Норма закону перш за все передбачає покарання, і суд приймає вимоги санкції відповідної статті як основу для визначення міри покарання. В США існує інший підхід, коли положення законодавства заздалегідь передбачають вид та розмір покарання, що

відповідають тяжкості вчиненого злочину та характеристики особи винного. Таким чином, різниця між системами призначення покарання в Україні та США насамперед полягає у методах призначення покарання, що застосовуються. Вітчизняній доктрині призначення покарання притаманний метод, що засновується на застосуванні судової дискреції, федеральна система ж призначення покарання в США побудована на засадах жорсткої формалізації кримінально-правових санкцій [9, 12]. При цьому даний автор говорить про те, що найбільш правильним підходом до реформування системи призначення покарання України є розроблення оригінальної концепції, заснованій на частковій формалізації санкцій шляхом впровадження спеціальних правил призначення покарання, що застосовуються лише у визначених законом випадках. При цьому реформування законодавства України про призначення покарання слід проводити шляхом його раціоналізації, яка передбачає як його гуманізацію, так посилення репресії у деяких випадках, що в цілому сприятиме диференціації кримінальної відповідальності. Він вважає обґрунтованою гуманізацію покарання стосовно осіб, що а) уперше скоїли навмисні злочини невеликої і середньої тяжкості; б) уперше скоїли необережні злочини. У свою чергу, на його думку, є всі підстави для посилення покарання стосовно осіб, які скоїли рецидив тяжких або особливо тяжких навмисних насильницьких злочинів. Я приєднуюсь до позиції даного науковця, адже пропонувані ним зміни мають наслідком необхідну формалізацію санкцій, обмеження суддівського розсуду, що для вітчизняного законодавства є перспективним.

І дійсно, звуження сфери суддівського розсуду є гарантією законності прийнятих ними рішень. Тим більше, в останні роки багато вчених відмічають, що законодавець все – таки йде шляхом звуження рамок суддівського розсуду при призначенні покарання. Підтвердженням цьому, зокрема, слугує введення в Кримінальний Кодекс (далі – КК) норм, які передбачають спеціальні правила призначення покарання; конкретизація і диференціація окремих складів злочинів і т. п. Так, Законом України від 15 квітня 2008 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» КК України був доповнений ст. 69¹, відповідно до якої за наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених пунктами 1 та 2 частини першої статті 66 КК України, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні підсудним своєї вини, строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України. Т.І. Нікіфорова зазначає, що ст. 69¹ КК України є початком законодавчої діяльності, спрямованої на зменшення розсуду суду при вирішенні кримінальних справ і особливо при призначенні покарання, що сприятиме уніфікації судової практики [10, с. 258]. З цією думкою безсумнівно можна погодитися.

Взагалі стосовно правил призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання, хотілося б проаналізувати кримінальне законодавство зарубіжних країн з метою удосконалення вітчизняного законодавства. Для порівняння візьмемо законодавство Японії [11]. Так, за Кримінальним Кодексом Японії передбачено два способи пом'якшення покарання:

1. Пом'якшення покарання відповідно до закону, коли, наприклад, повинно бути пом'якшено покарання у вигляді смертної кари, воно пом'якшується призначенням позбавлення волі з примусовою працею чи без неї безстроково, або на строк не нижче десяти років. Якщо повинно бути пом'якшено безстрокове позбавлення волі з примусовою працею чи без неї, воно пом'якшується призначенням позбавлення волі з примусовою працею чи без неї на строк не нижче семи років.

2. Пом'якшення покарання за наявності пом'якшуючих обставин, коли, наприклад, повинно бути пом'якшене строкове позбавлення волі з примусовою працею чи без неї, строк покарання скорочується наполовину. Якщо повинен бути призначений штраф, його сума скорочується наполовину.

Так, можна зробити висновок, що японський законодавець звужує рамки суддівського розсуду, встановлюючи заміну певного виду покарання іншим конкретним видом шляхом градування зниження покарання, і покарання скорочується наполовину, незалежно від конкретного виду пом'якшуючої обставини. У той же час за КК України пом'якшення покарання відбувається, як уже відзначалося, у рамках санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, крім правил ст. 69¹ КК України, пов'язаних з наявністю конкретних видів обставин, які пом'якшують покарання. Даний іноземний досвід заслуговує на увагу, показуючи широкий вибір засобів, які сприяють обмеженню суддівського розсуду, а також індивідуалізації покарання.

Я вважаю, що вирішення проблеми зменшення суддівського розсуду при призначенні покарання бачиться, по – перше, у можливості скорочення широти діапазону санкцій статей саме з «прив'язкою» їх до категорій злочинів. Щодо категоризації злочинів, то дійсно, саме по собі закріплення категоризації злочинів у ст. 12 КК України слід визнати досягненням нового кримінального закону. Тим більше, що техніко – юридична побудова санкцій Особливої частини КК повинна прямо ув'язуватися з категоризацією злочинів залежно від ступеня тяжкості, на що неодноразово наголошується в юридичній літературі. Зважаючи на те, що чинний КК передбачає караність ряду діянь, що варто було б віднести до адміністративних правопорушень, з метою диференціації кримінального відповідальності та обмеження у результаті цього суддівського розсуду, на мою думку, ст. 12 КК України потрібно було б доповнити такою категорією злочинів як кримінальний проступок, за вчинення якого передбачалося б покарання, не пов'язане з позбавленням волі. По – друге, оскільки, в теорії кримінального права велике практичне значення має вирішення питання про призначення покарання за наявності в одній справі одночасно сукупності пом'якшуючих і обтяжуючих обставин, так як аналіз КК 2001 року підтверджує, що в законі відсутні обмеження у визначенні судом покарання, близького до мінімуму санкції, або навіть у застосуванні ст. 69 КК за наявності в кримінальній справі разом із пом'якшуючими й обтяжуючих обставин, то перспективним являється введення в КК України правил призначення покарання при наявності пом'якшуючих та обтяжуючих обставин.

Література:

1. Люблинский П. И. Основания судейского усмотрения в уголовных делах. – СПб., 1904.
2. Барак А. Судейское усмотрение / Пер. с англ. – М., 1999.
3. Рагог А. И., Грачева Ю. В. Понятие, основание, признаки и значение судейского усмотрения в уголовном праве // Государство и право. – 2001. - № 11. – 156 с.
4. Грачева Ю. В. Судейское усмотрение в уголовном праве: Дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2002. – 22 с.
5. Злобин Г. А., Келина С. Г., Яковлев А. М. Советская уголовная политика: дифференциация ответственности // Советское государство и право. – 1977. - № 9. – 132 с.

6. Сахаров А. Б. Перспективы развития советского уголовного права // Советское государство и право. – 1983. - № 7. – 174 с.

7. Келина С. Г. Некоторые принципиальные идеи, лежащие в основе теоретической модели уголовного кодекса // Проблемы совершенствования уголовного закона. – М., 1984.

8. Непомнящая Т. В. Назначения уголовного наказания: теория, практика, перспективы. – СПб.: Изд – во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – 781 с.

9. Полянський Є. Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США: Дис. ... канд. юрид. наук. – О., 2007. – 18 с.

10. Нікіфорова Т.І. Призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – Вип. № 3(27). – 2008. – 557 с.

11. Уголовный кодекс Японии. – СПб., 2001.

Науковий керівник: проф. Н. А. Мирошниченко.

ДЕРЖАВНА ДОПОМОГА ЖІНКАМ, ПОТЕРПЛИМ ВІД НАСИЛЬСТВА В СІМ'І

*Маришева Аліна Вікторівна,
студентка 5-го курсу Інституту
національного і міжнародного права
Міжнародного гуманітарного університету*

На сьогодні однією з актуальних проблем, яка потребує ретельного вивчення, є проблема насильства. Як завжди, в центрі насильства і його об'єктом стають найслабкіші, незахищені суспільством категорії громадян. 15 листопада 2001 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» де надається визначення: «насильство в сім'ї» – це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю.

Результати соціологічних опитувань, проведених в Україні, засвідчують, що насильство в сім'ї продовжує залишатися досить поширеним явищем. Відносно статистичних даних, у 90% випадках жертвою насильства є саме - жінка. Саме жінки, страждають від:

- побиття;
- словесних образ;
- знущань;
- морально-етичних принижень;
- погроз;
- та сексуальних домагань.

Характерно, що насильство в сім'ях щодо жінок не залежить від їхнього віку і трапляється з приблизно однаковою частотою в усіх вікових групах від 21 до 75 років.

В Україні, постраждали жінки рідко звертаються до органів внутрішніх справ зі скаргою за власної ініціативи. Серед головної причини такої поведінки, є - терпимість щодо насильства з боку чоловіка. Проте, навіть тоді, коли жертви все-